

УДК 111.11:111.32:27-587.6 (043.3)
DOI 10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).11

ХАРИЗМА ВИКЛАДАЧА В ЕКЗИСТЕН- ЦІАЛЬНИХ ВИМІРАХ БУТТЯ

Вселена КРИЛОВА (Вселена СВІТЛА)

кандидат філософських наук, докторант,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6675-3433>

© Крилова В., 2023

Ключові слова: викладач, особистість, харизма, екзистенціально-тілесна харизма, екзистенціально-особистісна харизма, екзистенціально-комунікативна харизма, метаантропологія, буденне буття людини, граничне буття людини, метаграничне буття людини.

ризми викладача, у рамках якої усвідомлюється екзистенціально-тілесна, екзистенціально-особистісна та екзистенціально-комунікативна харизма викладача, що проявляються у процесі спілкування зі студентами.

В статті аналізується специфіка феномену харизми викладача, що включає в себе як особистісні, так і комунікативні виміри. Використовується методологія метаантропології Н. Хамітова, вчення про буденне, граничне та метаграничне буття людини. Для осмислення аспектів особистісного діалогу між викладачем та студентом методологічно плідним видався підхід М. Бубера, який вдало аналізує специфіку комунікативної системи «Я-Ти», що приводить до взаєморозуміння та конструктивної співтворчості, а також «Я-Воно» як комунікативної системи об'єктивної Іншого та світу за відсутності особистісного діалогу. Пропонується авторська концепція ха-

Дослідження феномену харизми викладача є особливо актуальним в умовах активного запиту молодих людей на саморозвиток і пошуку ними духовних орієнтирів у сучасних реаліях державних випробувань. Сьогодні саме харизматичні викладачі користуються популярністю серед студентів. Адже харизма викладача у вищому навчальному закладі здатна мотивувати студентів, згуртувати їх і дати напрям особистісного розвитку. Маємо значну кількість різноманітних недержавних освітніх проєктів, у яких харизматичні викладачі пропонують пройти авторські курси, пізнавальні тренінги або семінари онлайн і офлайн. Проте питання про їх компетентність часто-густо залишається відкритим.

В сучасному освітньому просторі можуть зустрічатися харизматичні особистості, які за відсутності достатнього рівня знань використовують технології харизматичного впливу, маніпулюючи свідомістю студентів задля власного заробітку або самоствердження. Тому важливим у

цьому контексті виступає питання про те, яку роль займає харизма викладача у передачі знань студентам? Для відповіді на це питання потрібно проаналізувати не лише поведінкові, а й екзистенціальні аспекти харизми викладача. Це дозволить виявити, за яких умов викладацька харизма просто розважає або маніпулює, а за яких актуалізує конструктивний особистісний розвиток студента, підвищуючи ефективність процесу навчання.

Звертаючись до досліджень феномену харизми та харизматичного лідерства, варто відзначити плідність робіт таких мислителів як М. Вебер, Е. Трельч, Д. Еммет, Р. Зоом. На думку М. Вебера, харизматик у свідомості людей – це той, хто володіє надприродними, надлюдськими, екстраординарними здібностями, а його діяльність прирівнюється до акту творення. Дослідник відзначає, що харизма лідера тісно пов'язана із народним визнанням. На думку М. Вебера, магнетична сила харизматика і дар, і вміння одночасно, тому що потребує від лідера постійного виправдування очікувань послідовників [9; с. 279].

Феномен харизми аналізували К. Фрідріх, А. Швейцер, А. Уілнер, а також Ж. Блондель, який створив власну теорію політичного лідерства.

У контексті осмислення феномену харизми як специфічної риси унікальної людини, варто відмітити плідність робіт Ф. Ніцше, який досліджував виключність і могутність особистості як “Надлюдини”, її цінності, а також волю до влади.

Харизма як якість особистості, що переживає самотність та проявляється у лідерстві в кризових ситуаціях осмислюється у роботах Ж. Блонделя, С. Московічі, Е. Фромма, С. Пазиніча, Н. Хамітова.

Феномен політичної харизми, раціонального та ірраціонального начал у ній аналізується у роботах таких дослідників як Й. Бенсман, М. Гайвант, Р. Лінг, Р. Гласман.

Феномени харизматичного лідерства та харизматичної комунікації осмислюють і сучасні дослідники Р. Даліо,

В. Едвардс, О. Ф. Кабейн, П. Кінг, Дж. Н. Ландрам, Ч. Хуперт, Ніколас Б. Енкельман. Академічну харизму, проявом якої є опублікований науковий текст, що демонструє оригінальні ідеї та дослідження автора, аналізує У. Кларк.

Аналіз різноманітних аспектів харизми викладача є помітним у роботах українських дослідників у контексті осмислення феноменів науки, освіти та виховання. Звертаючись до здобутків вітчизняних мислителів, неможливо не згадати філософсько-педагогічний і науковий спадок Б. Грінченка, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, які розвивали гуманістичний підхід до викладання та лідерства. Засновуючись на загальнолюдських цінностях, ці видатні вчителі минулого акцентували свою увагу на вихованні учня як всебічно-розвиненої особистості та її творчих здібностей, духовності та працездатності.

У контексті осмислення особистісних аспектів харизматичного викладача плідними видаються роботи сучасних українських дослідників. Осягаючи філософію освіти як дієвого чинника державотворчих процесів, В. Андрущенко аналізує головні завдання викладача, серед яких – виховання учня як суб'єкту інновацій. Дослідники Є. Біденко, С. Гончаренко, С. Магера, В. Матяшук аналізують перспективи особистісного та ціннісного самовдосконалення викладача у процесі гуманізації освіти й виховання. В. Кремень досліджує феномен людиноцентризму в освітньому просторі.

Феномен формування харизматичного лідера-педагога на герменевтико-культурологічних засадах аналізує Г. Васянович.

В. Томіліна досліджує аспекти харизматичного іміджу майбутнього педагога. Н. Хамітов та С. Крилова окреслюють стратегії особистості викладача у контексті осмислення сучасної української філософської освіти і науки в умовах глобалізації. Зокрема, С. Крилова досліджує красу стосунків Учителя і Учня в освітньому просторі. Д. Свириденко осягає питання флексибільного мислення викла-

дача і студента, досліджуючи академічну мобільність в сучасних освітніх процесах.

У контексті дослідження екзистенціальних аспектів харизми викладача методологічно плідним виступає підхід метаантропології Н. Хамітова, у якому аналізуються буденне, граничне та мета-граничне буття людини [5]. Для осмислення характеру харизматичного впливу викладача у особистісному діалозі із учнем плідним видався підхід М. Бубера, який аналізує специфіку комунікативних систем «Я-Ти», у якій є взаєморозуміння та конструктивна співтворчість, а також «Я-Воно» як системи об'єктивації Іншого та світу за відсутності особистісного діалогу.

Н. Хамітов визначає харизму як «здатність особистості глибоко впливати на інших особистостей» [11, с. 189]. Відштовхуючись від даного визначення, пропонуємо проаналізувати характер цього впливу та його екзистенціальні аспекти у координатах названих методологічних підходів.

Можна припустити, що харизматичний вплив викладача частіше за все відбувається через діалог із учнем. Такий вплив не завжди є прямим, він може відбуватися і під час читання учнем книги, наукової публікації, перегляду фільму або ознайомлення із будь-яким завершеним авторським проектом свого вчителя. Харизма автора у цьому випадку передається засобами тексту, зображення, гри акторів або іншими інструментами. Діалог же – це пряма взаємодія із учнем, у якій викладач здійснює вербальний вплив своєю харизмою. Такий діалог може мати різний характер, від авторитарного до надихаючого, що може і зовсім змінити життя учня.

Сказане натякає на здатність харизми, як особистісного шарму викладача, здійснювати не лише інтелектуальний, світоглядний, а й екзистенціальний вплив на учня. Виявлення характеру цього впливу потребує осмислення аспектів харизми викладача у буденному, граничному і метаграничному екзистенціальних вимірах буття людини.

Буденне буття у вченні Н. Хамітова, постає як «родове та цивілізаційне буття людини», у якому вона скеровується волею до самозбереження та продовження роду [7, с. 274]. Автор відзначає, що сприйняття буденного буття як самоцінності «гальмує актуалізацію неповторно-особистісного начала» [7, с. 274]. У буденному бутті існують певні невизначеність, передбачуваність, стереотипність як у стилі мислення, так і в стилі поведінки людини. Такі риси продиктовані буденним світоглядом, що характеризується «несамостійністю, некритичністю, нетворчим характером» [7, с. 319] і виражає сукупність «соціальних стереотипів свого часу» [7, с. 319].

Розвиваючи думку Н. Хамітова у контексті даного дослідження, варто відзначити, що у буденному бутті під впливом буденного світогляду виникає *екзистенціально-тілесна харизма викладача*. Частіше за все викладач із екзистенціально-тілесною харизмою передає заплановану програмою інформацію, покладаючи надію про результат її засвоєння на учня. Проте він здатний створити надзвичайно душевну атмосферу під час лекції або коучингу. Тепло комунікації нівелює відсутність ініціативності викладача у розвитку власної думки та обговоренні проблематики предмету. Спілкування в освітньому колі – найвищий ступінь його самореалізації.

Основу екзистенціально-тілесної харизми викладача буденного буття складає душевність, тому така харизма має об'єднуючий характер. Ч. Хуперт вважає, що такий викладач неодмінно володіє вмінням «знаходити контакт з людьми...подобатися їм» [15, с. 25]. На думку автора, вміння контактувати та причаровувати власною щирістю є важливішим навіть за успіх, і саме це вміння дає «щастя і задоволеність життям» [15, с. 25].

Міркуючи далі про аспекти екзистенціально-тілесної харизми викладача, варто відзначити, що їй властива емоційна відкритість, демонстрація задоволення собою та студентами. Такий викладач

харизматик випромінює впевненість, здатен підтримати студента, захистити його інтереси, тому з легкістю завойовує довіру та прихильність. Душевність дозволяє викладачу з екзистенціально-тілесною харизмою вибудовувати майже родинні відносини у межах студентської або колегіальної групи, і це притягує до нього все більше пошановувачів. У цей час його харизма стає харизмою популярності, як у житті, так і у соціальних мережах. Проте ця популярність часто-густо є замкненою у межах студентського або колегіального кола.

Теж саме відбувається і у школі. Група дослідників, серед яких Д. Е. Вер, Х. Дональд, Ф. Доннеллі, М. Д. Нефталін акцентують увагу на висновку, зробленому Д. Вікертом, В. Коатцом та Л. Свієренгою в результаті опитування 1427 учнів середніх та старших класів. Оцінюючи вчителів, найбільш важливими якостями учні вважали «харизму або популярність» [13, с. 357-360]. Важливим є результат експерименту Д. Е. Вера, Х. Дональда, Ф. Доннеллі, М. Д. Нефталіна [14, с. 630], під час якого дослідники запросили актора *зіграти роль поважного викладача* доктора Фокса і прочитати лекцію в університетській аудиторії *без глибинного знання предмету*. Відео-запис лекції був продемонстрований трьом групам професійних педагогів різних спеціальностей та наукових ступенів. За результатами опитування більшість слухачів доктора Фокса відмітили його харизму і залишилися задоволеними лекцією. Майже всі учасники оцінили професійність лектора, відмічаючи, що отримали нові змістовні знання. Д. Е. Вер, Х. Дональд, Ф. Доннеллі, М. Д. Нефталін зробили висновок, що саме викладацька харизма, яку демонстрував доктор Фокс «причарувала» слухачів, залишила їх задоволеними його педагогічною «ефективністю», але разом з тим, по суті, створила ефект «ілюзії навченості» під час «симульованого навчання» [14, с. 634]. Дослідники підсумували експеримент висновком: «викладання — це набагато більше, ніж робити

учнів щасливими» [14, с. 634], пропонує формулу педагогічної ефективності, що полягає у «збалансованому поєднанні знань і особистості» [14, с. 634].

Повертаючись до викладача із екзистенціально-тілесною харизмою, варто відзначити те, що такий викладач сприймає студентів як власне «продовження». Він ніби «розширюється» у взаємодії з ними, впевнюючись у власній значимості. У душевному симбіозі зі студентами викладач із екзистенціально-тілесною харизмою відтворює «нову якість» себе та своєї харизми, нову вагомість власного «розширеного» Я, і тому отримує популярність. Проте через відсутність власної особистісної проявленості екзистенціально-тілесний харизматик-викладач втрачає можливість помітити й розвинути особистість студента. Тому його викладання є позбавленим особистісної діалогічності між «Я» і «Ти». Як відзначає М. Бубер «зосередження і сплавлення в цілісну істоту не може здійснитись ні через мене, ні без мене: я стаю Я, співвідносячи себе з Ти; стаючи Я, я говорю Ти» [8, с. 15-16]. Не можливо не погодитись із думкою автора, адже єдність викладача і студентів лише на душевному рівнях залишає харизму їх неповторної особистості не пробудженою. Тому така єдність є відносною, вона закінчується за межами аудиторії, де вони фізично і особистісно розділяються.

Відсутність особистісного стрижню екзистенціально-тілесної харизми викладача часто проявляється у шаблонності його мислення, інформуванні замість викладання та *вихованні* студента замість *актуалізації* його особистості й харизми. Фактично така харизма виражає авторитетність родича, друга, а не вчителя або наставника.

Буденність та замкненість екзистенціально-тілесної харизми викладача у межах студентської аудиторії, а також його особистісна непроявленість зникають у вимірі граничного буття. У цьому бутті «відбувається свідомий вихід за межі буденності з її безособовою гармонією в

екзистенціальний простір, де людина актуалізує особистісні ознаки, стаючи одночасно відкритою світові та самотньою по відношенню до нього» [7, с. 272]. Для граничного виміру буття людини характерна воля до влади, самопізнання та творчості, а також воля до справедливості [7, с. 272], що проявляються у особистісному світогляді, критичному, самостійному та творчому [7, с. 353].

Засновуючись на сказаному, можна припустити, що у граничному бутті виникає *екзистенціально-особистісна харизма викладача*, яка проявляється у культивуванні інтелекту, динамічного конструювання власної особистості та активного самовдосконалення. Викладач із такою харизмою може бути максимально дисциплінованим у пізнанні або творчості та сконцентрованим у викладанні, тому частіш за все він досягає високих результатів у педагогічній діяльності. Екзистенціально-особистісна харизма такого викладача підкорює силою та надзвичайною інтелектуальністю, а також інтригує певною відстороненістю й емоційною стриманістю.

Такий викладач-харизматик часто є не лише теоретиком, а й практиком своєї дисципліни, що збагачує його професійно-викладацький досвід і викликає повагу учнів та колег. Екзистенціально-особистісна харизма викладача передає студентам жагу не лише до процесу навчання, а й до саморозвитку взагалі. Самовдосконалення або творчість дають викладачеві-харизматику повноту життя, високий рівень інтелекту й реальні професійні досягнення. Проте він схильний відсторонюватись від інших, породжуючи всередині себе гординю, а іноді й нарцисизм.

Харизма такого викладача може виражати не лише владу над собою, а й владу над студентами, набуваючи авторитарного характеру. Потужний інтелект при душевній стриманості перетворюють його на «гламурного інтелектуала», який прагне «передати прочитане чи почуте, а не те, що екзистенціально пережите» [3, с. 137]. Інтелектуальна гламурність, на думку С. Крилової, це – маніпуляція

«концептами і метафорами, що означає вигадливість стилю і призводить до перекручування чи повної втрати смислу» [3, с. 137]. Погоджуючись із думкою автора, варто відзначити, що, культивуючи інтелект, екзистенціально-особистісний викладач-харизматик завойовує владу над інформацією, в той час як її смисл відходить на задній план. Варто відзначити, що викладач із екзистенціально-особистісною харизмою є майстром постановки проблемних запитань, що спонукають студента замислюватись, допомагають пробудити жвавість мислення. За допомогою харизми він ініціює інтелектуальну полеміку, демонструючи «витіюватість мови», яка «поєднується з використанням «модних» понять, «модних» концептів і прізвищ їхніх авторів» [3, с. 137]. Проте часто така полеміка залишається незавершеною, а проблемні питання – відкритими. Як відзначає С. Крилова, «за зовнішньою словесною красою і вишуканістю гламурного інтелектуала часто-густо ховається творче безсилля, недолік душевності і людяності. Щирість в бутті такого інтелектуала підмінюється безстрастю і точністю матеріалу, що переказується» [3, с. 137]. Спираючись на думку авторки, варто відзначити, що екзистенціально-особистісна харизма викладача, просякнута пафосом інтелектуальності, талановитості або виключності, втрачає людяність як відкритість Іншому та зацікавленість у його розвитку. Вона може бути схильною до монологічності у викладанні й пригнічуванні студентів через насадження власної точки зору як єдино авторитетної.

Екзистенціально-особистісна харизма викладача може мати відтінок самоствердження, що унеможливорює конструктивність особистісної комунікації зі студентами. У цьому випадку харизма набуває авторитарного характеру, коли викладач може нав'язувати студенту власні думки, ідеї або теорії. Претендуючи на знання істини, такий викладач втрачає повагу до особистості учня як окремого «Ти». Засліплений харизмою, він сприймає сту-

дента як «Воно» – об’єкт позбавлений власної думки, що унеможлиблює особистісний діалог. М. Бубер так описує цей процес «той, хто знайшов Я в його власній якості і говорить...Я-Воно, ставить себе перед речами, проте не стає у відношенні до них тим, що стоїть перед ними у потоці взаємодії...він ізолює їх у своєму спостереженні, не відчуваючи їх винятковості, або ж поєднує, не відчувачи всесвітнього зв’язку» [8, с. 45].

Розвиваючи думку дослідника, можна припустити, що авторитарний екзистенціально-особистісний харизматик фактично розчинює «Ти» учня у власному «Я», або ж породжує таких самих егоцентричних або авторитарних інтелектуалів, як він сам. Це може відбуватися і добровільно, коли під впливом екзистенціально-особистісної харизми викладача студент ототожнює себе із цим викладачем, наслідуючи монологічний характер його харизматичності.

Авторитарність екзистенціально-особистісної харизми автора наукового вчення може проявлятися у забороні його послідовникам висловлювати власну думку або якимось чином розвивати вчення, що робить його школу закритою і замкненою на собі. Так, наприклад, З. Фрейд виступав проти будь-яких нововведень у традиційну техніку психоаналізу і прощався з усіма учнями, які полемізували з ним щодо підходу до консультативної терапії, навіть якщо вважав їх талановитими.

Екзистенціально-особистісній харизмі викладача не вистачає толерантності, гуманістичності та відкритості. Іншому як унікальній особистості. Прийняти цю особистісну неповторність учня, означає, вступити із ним у співтворчі відносини, у яких, за думкою М. Бубера уможливується конструктивний взаємовплив та пізнання один одного як вічного, цілісного «Ти». Філософ пише: «Відношення є взаємність. Моє Ти впливає на мене, як і я на нього впливаю. Наші учні навчають нас, наші творіння створюють нас» [8, с. 22]. Не можливо не погодитись із думкою автора, адже учень дійсно може бути при-

кладом для викладача. Лише проявивши мудрість, викладач може прийняти цей приклад, що приведе його до світоглядного оновлення і натхнення.

Можна припустити, що така особистісна мудрість та гуманістичність виникають у метаграницному вимірі людського буття, у якому, за переконанням Н. Хамітова, відбувається «вихід за межі буденного буття з його безособовою завершеністю і границного буття з його незавершеністю і усвідомленою екзистенціальною відокремленістю» [4, с. 33]. Важливим є те, що у цьому вимірі буття реалізується воля людини до толерантності, свободи та любові. На думку автора, такі ціннісні орієнтири відкривають можливість творчості як артефактів культури, так і творення себе, а також – продуктивних відносин із іншими [4, с. 33].

На основі філософського світогляду, що відповідає метаграницному виміру буття і «відзначається самостійністю, критичністю, творчим характером, а також системністю і внутрішньою цілісністю» [8, с. 196] виникає *екзистенціально-комунікативна харизма викладача*. Такий вид харизми є унікальним, тому що виражається у цілісності тілесного, особистісного та комунікативного начал людини. Викладач із такою харизмою не акцентується на створенні душевних стосунків із студентами, інтелектуальному самоствердженні або авторитарному викладанні. Він поєднує кращі прояви екзистенціально-тілесної та екзистенціально-особистісної харизми, породжуючи їх нову якість.

Екзистенціально-комунікативна харизма викладача сповнена толерантності та мудрості. На думку В. Андрущенка, толерантність виступає «обов’язком сприяти утвердженню людини, плюралізму демократії та правопорядку» [2, с. 13] і основою комунікації в сучасному суспільстві. Вона створює конструктивний «психологічний клімат у колективі», який, за переконанням автора, є вираженням «нових стосунків, що складаються між студентами і викладачами» [2, с. 13].

Розвиваючи думку В. Андрущенка, варто сказати, що толерантне ставлення педагога до студента створює потужну основу для формування і розвитку сильної, харизматичної особистості студента. Вона утворює і особливий принцип взаємодії викладача і студента, який засновується на взаєморозумінні та взаємній актуалізації. Цей принцип можна описати за допомогою концепту С. Крилової «краса стосунків учителя та учня, викладача та студента, наукового керівника та аспіранта» [3, с. 60]. Дослідниця відзначає, що краса стосунків у просторі освіти і науки «базується на формуванні нової методології, основою якої є принципи толерантності, синтезування, що конкретизовані розумінням сутності глобального світу, а тому можуть породжувати не лише теоретичні моделі, а практику моральнісного спілкування учителя і учня, викладача та студента» [3, с. 61].

Підтримка й розуміння з боку викладача можливі за умови поєднання в його екзистенціально-комунікативній харизмі духовності, що дає пильну увагу до динаміки особистісного розвитку учня та душевності, що наповнює взаємодію із учнем теплом та довірою. Йдеться про «андрогінну особистість в освітньому процесі, яка передусім є цілісною особистістю, в якій гармонійно поєднані духовне та душевне начала – глибинна чоловічість та жіночість» [6, с. 106]. Саме така особистість, на думку Н. Хамітова та С. Крилової уособлює стратегію освіти і науки що «передбачає вихід за межі монологічності навчального процесу у співтворчий діалог зі студентами й аспірантами» [6, с. 106].

Виходячи з цього, можна сказати, що екзистенціально-комунікативна харизма викладача просякнута людяністю. Саме людяність дозволяє викладачеві сприйняти внутрішні особливості й потреби студента й узгодити їх з навчальним процесом. Це приводить до ствердження особистості учня як носія цікавих ідей, вартих уваги і визнання як в освітньому просторі, так і в суспільстві.

Бачення викладачем «Ти» студента є баченням «духу у його виявленні через людину» [8, с. 57]. Здатність до такого бачення є суттєвою рисою екзистенціально-комунікативної харизми і значним фактором впливовості й авторитетності. Викладач із екзистенціально-комунікативною харизмою не лише спостерігає за проявами неповторного «Ти» учня, а й актуалізує його розвиток у конструктивному діалозі. У такому діалозі відбувається розуміюча взаємодія Я-Ти, де викладач разом із учнем системно шукають істину і завершують цей пошук розв'язанням протиріч, що виникають. Це розв'язання є особливо важливим для студентів творчих професій, здобувачі яких живуть у постійному пошуку власного «Я» та власного стилю в мистецтві. В. Андрущенко відзначає, що матриця мудрої, толерантної поведінки викладача є надзвичайно продуктивною і затребуваною не лише у освітньому просторі, а й у інших сферах життя. Дослідник пише: «за своєю сутністю означена матриця глибоко гуманістична та педагогічна, бо звільняє буттєвість від антагонізмів, ворожнечі, безперервних суперечностей та протистоянь, тобто потенційно «працює» на культуру та матеріалізацію її у цивілізованість» [2, с. 16]. Така ціннісна спрямованість, на думку автора, є відповідальністю кожного освітянина, вона «спонукає...будь-кого до морального вдосконалення та самовиявлення» [2, с. 16].

Екзистенціально-комунікативна харизма викладача допомагає зберегти усе найсвітліше в душі учня, аби той не зігнувся під гнітом інтелектуальних та душевних суперечностей, що виникають у освітньому або творчому процесі. Такий викладач толерантно виводить студента на шлях мудрої «гармонії з собою та світом. Така гармонія припускає, що особистість, наділена мудрістю, уникає антагонізмів, вибираючи конструктивні протиріччя, що ведуть до відновлення й розвитку» [4, с. 156]. У цей момент екзистенціально-комунікативна харизма викладача піднімається до харизми

Наставника, «відкривача світу ідей» [10, с. 329], що веде учня по тернистому шляху пізнання, особистісного становлення, а згодом і творення (артефактів культури або відносин).

Харизма наставника відзначається не лише людяністю й толерантністю, а й стратегічністю. Це означає наявність глобальної мети й усвідомлення стратегії життя, що ведуть до неї [4, с. 198]. Своїм прикладом наставник демонструє відданість цій меті, що наділяє його харизму глибинною екзистенціальною силою і шармом. Такий харизматик надихає студентів та колег, пробуджуючи їхню харизму у конструктивній співтворчості.

Як було сказано вище, екзистенціально-комунікативна харизма викладача об'єднує учнів у коло спілкування однодумців, які відчувають у ньому душевну тепло і духовну єдність. У такій комунікації вони об'єднані розумінням власної і загальної місії, що мотивує на особистіс-

ний розвиток і дарує творче піднесення. Така харизма випромінює надзвичайне світло щирості та любові до Інших. Їй властива не лише особистісна цілісність, а й цілісність теорії та практики. Тому володар екзистенціально-комунікативної харизми стає лідером, що досягає успіху сам і надихає на успіх своїх послідовників. І перш за все його якості це «професіоналізм, потужний інтелект і культура, сила духу і волі, сформовані якісною освітою та вихованням» [1, с. 7].

Отже, можна зробити висновок, що екзистенціально-комунікативна харизма викладача є квінтесенцією таких особистісних проявів, які дарують студентів не лише інформованість або інтелектуальність, а такі «інтелектуальні переживання» [10, с. 10], що стають інсайтами, поглиблюючи особистість та формуючи її духовно-душевну цілісність. Така цілісність є основою дійсної харизми у її екзистенціально-комунікативних проявах.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П.** Освіта в стратегії розбудови організованого суспільства. *Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис* № 4 (70). 2002. С. 5–12.
2. **Андрущенко В. П.** Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. *Філософія освіти* № 1. 2005. С. 5–17.
3. **Крилова С. А.** Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз): монографія. Ніжин: Аспект-Поліграф. 2012. 344 с.
4. **Хамітов Н. В., Крилова С. А.** Людина і культура. Словник. Філософська антропологія. Філософія культури. Культурологія. Київ: КНТ. 2022. 295 с.
5. **Хамітов Н. В.** Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 4-е видання, виправлене і доповнене. Київ: КНТ. 2022. 405 с.
6. **Хамітов Н., Крилова С.** Філософська освіта і наука в Україні: відповіді на нові виклики глобалізації XXI століття. *Європейські педагогічні студії*. № 5-6, 2015. С. 95-111.
7. **Хамітов Н. В., Крилова С. А.** Філософський словник: людина і світ. Київ: КНТ, 2007. 196 с.
8. **Бубер М.** Я і Ты. URL: https://royallib.com/book/martin_buber/ya_i_t.html (дата звернення 21.01.2023)

REFERENCES

1. **Andrushchenko V. P.** (2002) *Osvita v stratehii rozbudovy orhanizovanoho suspilstva [Education in the strategy of building an organized society]* *Vyshcha osvita ukrainy: Teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys*. No 4 (70). Pp. 5–12. [in Ukrainian]
2. **Andrushchenko V. P.** (2005) *Filosofia osvity XXI stolittia: poshuk prioritytetiv [Philosophy of education of the XXI century: search for priorities]* *Filosofia osvity*. No 1. Pp. 5–17. [in Ukrainian]
3. **Krylova S. A.** (2012) *Krasa liudyny: osobystist, simia, suspilstvo (sotsialno-filosofskyi analiz): monohrafiia. [Human beauty: personality, family, society (social-philosophical analysis)]*: monograph. Nizhyn: Aspekt-Polihrf. 344 p. [in Ukrainian]
4. **Khamitov N. V., Krylova S. A.** (2022) *Liudyna i kultura. Slovnyk. Filosofska antropolohiia. Filosofiiia kultury. Kulturolohiia [Man and culture. Dictionary. Philosophical anthropology. Philosophy of culture. Culturology]* Kyiv: KNT, 295 p. [in Ukrainian]
5. **Khamitov N. V.** (2022) *Filosofska antropolohiia: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu. 4-e vydannia, vypravlene i dopovnene [Philosophical anthropology: actual problems. From theoretical to practical turn]*. 4-th edition, corrected and supplemented. Kyiv: KNT, 405 p. [in Ukrainian]

9. **Вебер М.** Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии. Том 1. Социология. 2016. URL: <https://coollib.com/b/392288-maks-veber-hozyaystvo-i-obschestvo-ocherki-ponimayushey-sotsiologii/read> (дата звернення 17.01.2023)
10. **Сухомлинський В.** Сердце отдаю детям. URL: https://royallib.com/book/suhomlinskiy_v/serdtse_otdayu_detyam.html (дата звернення 15.01.2023)
11. **Хамитов. Н., Крылова С., Розова Т., Минева С., Лютый Т.** Философская антропология. Словарь. К: КНТ, 2020. 472 с.
6. **Khamitov N., Krylova. S.** (2015) Filososfska osvita i nauka v Ukraini: vidpovidi na novi vyklyky hlobalizatsii XXI stolittia [*Philosophical education and science in Ukraine: responses to the new challenges of globalization of the XXI century*]. *Yevropeiski pedahohichni studii*. No. 5-6. PP. 95–111. [in Ukrainian]
7. **Khamitov N., Harmash L., Krylova S.** (2016). Istorii filosofii: problema liudyny ta yii mezh [History of philosophy: the problem of man and his limits] Kyiv: KNT. 396 p. [in Ukrainian]
8. **Buber M.** Ya i Ty. [*I and You*] URL: https://royallib.com/book/martin_buber/ya_i_ti.html [in Russian]
9. **Veber M.** (2016) Khoziaistvo y obschestvo: ocherky ponymaiushchei sotsyolohyy. Tom 1. Sotsyolohyia [*Economy and society: essays on understanding sociology. Vol.1. Sociology*] URL: <https://coollib.com/b/392288-maks-veber-hozyaystvo-i-obschestvo-ocherki-ponimayushey-sotsiologii/read> [in Russian]
10. **Sukhomlynskyi V.** (2019) Serdtse otidaiu detiam [*I give my heart to children*] URL: https://royallib.com/book/suhomlinskiy_v/serdtse_otdayu_detyam.html [in Russian]
11. **Khamytov. N., S. Krylova, T. Rozova, S. Myneva, T. Liutyi** (2020) Fylosofskaia antropolohyia. Slovar [*Philosophical Anthropology. Dictionary*] K: KNT. 472 p. [in Russian]
12. **Clark W.** Academic **Charisma** and the origins of the research of the university. Chicago, Ltd., London: The University of Chicago Press. 2007. 576 p.
13. **Coats W. D., Swierenga L.** // The Journal of Educational Research Student Perceptions of Teachers: A Factor Analytic Study Vol. 65, № 8. (Apr., 1972), pp. 357–360 URL: <https://www.jstor.org/stable/27536307> (дата звернення 17.01.2023)
14. **Donald H., Naftulin M. D., John E. Ware, Jr., and Frank A. Donnelly** The Doctor Fox Lecture: a paradigm of Educational Seduction. // Journal of Medical Education № 48(7). 1973, pp. 630–635. URL: https://romanfrigg.org/wp-content/uploads/links/Dr_Fox_Lecture (дата звернення 19.01.2023)
15. **Houper C.** Charisma On Command: Inspire, Impress, and Energize Everyone You Meet. Create Space Independent Publishing Platform, South Carolina. US: 2014, 238 p.